

Lobarxon ERGASHEVA,
O'zbekiston Milliy Universiteti 2-kurs magistranti
 E-mail: lobarxon1800@gmail.com
 Tel: (33) 088 64 04

O'zMU O'zbek tilshunosligi kafedrasida dotsenti N.Ganiyevna taqrizi asosida

THE IMPORTANCE OF LEARNING A LANGUAGE AND THE ROLE OF READING IN LEARNING A SECOND LANGUAGE

Annotation

In the following article, we will discuss the importance of reading and how to use it in learning a second language. For those who are learning the second language as an alternative or with a teacher, a step-by-step and more convenient way of learning a language is provided by examples.

Key words: Language learning stages, level, reading technology, authentic text, education text.

ВАЖНОСТЬ ИЗУЧЕНИЯ ЯЗЫКА И РОЛЬ ЧТЕНИЯ В ИЗУЧЕНИИ ВТОРОГО ЯЗЫКА

Аннотация

В следующей статье мы обсудим важность чтения и то, как его использовать при изучении второго языка. Для тех, кто изучает второй язык альтернативно или с преподавателем, на примерах предоставлен пошаговый и более удобный способ изучения языка.

Ключевые слова: Этапы изучения языка, уровень, технология чтения, аутентичный текст, учебный текст.

TIL O'RGANISHNING AHAMIYATI VA IKKINCHI TILNI O'RGANISHDA MUTOLAANING O'RNI

Annotatsiya

Ushbu maqolada ikkinchi tilni o'rganishda mutolaaning ahamiyati va o'rganishning samarador usullari haqida so'z yuritiladi. Ikkinchi tilni mustaqil yoki o'qituvchi yordamida o'rganayotkanlar uchun til o'rganishning bosqichma-bosqich va birmuncha qulay yo'llari misollar keltirish orqali taqdim etilgan.

Kalit so'zlar: Mutolaa texnikasi, til o'rganish bosqichlari, autentik matn, ta'limiy matn.

Kirish. Har qanday ikkinchi yoki xorijiy tilda muloqot qilish to'rt asosiy nutq faoliyati turlari bo'yicha malakalarni shakllantirish kerak. Bular:

Tinglab tushunish,

Gapirish,

Mutolaa (o'qish)

Yozma nutq malakalari

Bu o'qish va yozish, o'qish va tinglash, o'qish va gapirish, tinglash va o'qish, tinglash va yozish, tinglash va gapirish kabi mashqlar orqali amalga oshiriladi. Ko'rinib turibdiki, mutolaa barcha turlarini o'z ichiga qamrab oladi va til o'rganishning samarali usullaridan biri hisoblanadi. Quyida ikkinchi tilda mutolaaning o'rni haqida fikrlarimizni keltirib o'tamiz!

Mutolaa-bu yozma mantni idrok qilish va tushunish uchun mo'ljallangan nutqiy faollikning o'ziga xos turidir. Insoniyat tarixida mutolaa qilish qobiliyati o'g'zaki nutqdan so'ng vujudga kelganligiga qaramay, hozirda u alohida aloqa turi sifatida rivojlanmoqda. Mutolaa qilish uchun beriluvchi matnlar faqat grafemalardan iborat murakkab konstruksiyaga ega bo'lgan ma'lumotlarni berish uchun emas, balki, insonlarning aqliy qobiliyati, shu jumladan tasavvur, his-tuyg'ular, tajriba, bilim berish bilan birga dunyoqarashni kengaytirishni nazarda tutadi. Shu asnodan bu til o'rganuvchining shaxsiy o'zgarishlariga ham ta'sir o'tkazadi. O'qish jarayoni tahlil, sintez, umumlashtirish va tahmin qilish kabi jarayonlarni o'z ichiga oladi. Har bir bolada og'zaki nutqi shakllangandan so'ng u o'z ona tilida o'qishni boshlaydi va shu orqali og'zaki nutqdan ma'lum bo'lgan materiallar grafikasini sintez qiladi va keyingi jarayonlarni ham birinma-ketin boshdan kechiradi. Huddi shu vaziyatdan kelib chiqqan holda, ikkinchi til o'rganuvchilarda ham shunday vaziyat yuzaga keladi. Mutolaani o'rgatish vazifasi quyidagilardan iborat bo'ladi: til o'rganuvchilarni muayyan nutq muammosini hal qilish uchun kerakli darajada ma'lumotni mantdan ajratib olish va ma'lum Mutolaa texnologiyalardan fodalanishni o'rgatishdir[1].

MUTOLAA bir-biriga bog'liq nutq qobiliyatlari va tilni o'rganish, qo'llash uchun vosita bo'lib xizmat qilishi mumkin, chunki:

Mutolaadan foydalanish til o'rganuvchilarni til va nutq materiallarini o'rganish jarayonini optimallashtirishga xizmat qiladi. Ya'ni bu degani ham til xususiyatlarini (grammatika) hamda og'zaki nutq faoliyatini birga ko'rsatib bera oladi.

Kommunikatsiyaga yo'naltirilgan leksika va grammatikani o'rganish shuningdek tinglash, yozish va gapirishni o'zaro parallel shaklda o'zlashtirish qobiliyatini shakllantirishga yozma matnlar orqali erishilishi samarali bo'ladi.

Barcha til va nutq qobiliyatlarini shakllantirish va rivojlantirish topshiriqlarga oid matn va yozma ko'rsatmalar ustida ishlashga asoslanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Har qanday nutq qobiliyatlarining asosida ma'lum darajadagi malaka shakllangan bo'lib, bu malaka ko'p vaqt o'ylashni talab qilmaganligi uchun shaxslarda avtomatik tarzda bajariladi. Mutolaa jarayoni bevosita avtomatlashtirilgan vizual va eshitish aspektlari bilan bog'liq holda kommunikativ qobiliyatlarni matn orqali orfografik qoidalar ko'nikmasini shakllantiradi. Mutolaa kompetensiyasiga tegishli nutq qobiliyatini o'stirish uchun turli matndan ma'lumotlarni olish va ularni to'g'ri anliz va sintez qilish uchun xilma xil texnologiyalardan foydalanilishi zarur. Bularning asosi esa mutolaa qilish texnikasidir. Shuning uchun mukammal o'qish (mutolaa qilish) texnikasini ishlab chiqish lozim. Birinchi bosqichda mutolaa texnikasini qachon va qaysi o'rinda boshlash vaqtini aniqlab olish kerak. Mutolaa texnikasi tushunchasida birinchi navbatda harf va tovush qanchalik bir biriga muvofiqligini ikkinchi navbatda esa qabul qilingan materialni semantik guruhlarga birlashtirish va intonatsiyani to'g'ri shakllantirishni ham o'z ichiga olishi kerak. Agar shu ko'nikmalarni yetarli darajada shakllantira o'lmasangiz avtomatik tarzda nutqni paydo bo'lishiga to'sqinlik qiladi va mutolaa jarayoni samarasiz kechadi.

R. MINYAR Belaruchev mutolaa texnikasining uch komponenti keltiradi:

Ko'rish shakli

Nutq shakli

Ma'no-mazmun shakli [2]

Agar mutolaa texnikasi shu uchta komponentni shakllantirishni o'z ichiga olmagan bo'lsa o'qishdagi izchillik yo'qoladi va o'rganuvchi og'zaki nutqni o'zlashtirsada ma'no-mazmuni o'zlashtirmaydi yoki ko'rgan o'qigan materialini yozib bera olmasligi mumkin. Mutolaa qilish(o'qish) paytida o'rganuvchi nafaqat matnni ko'rib eslab qoladi , balki o'zi ham matnni so'zlab berishga harakat qiladi va ayni paytni o'zida tashqi tomondan ham o'zining ovozi eshitadi. Ichki talaffuz mexanizmi yordamida esa grafik va eshiting jihatlarini qiyoslab solishtirib, ya'ni yuqorida aytilganidek tahlil jarayoni kechadi. Ushbu mexanizm orqali o'rganuvchi o'zini kuzatib boradi natijada tajriba ortishi bilan esa ichki ovoz (intertil) ancha qisqaradi va yo'qolib borish bilan nutq ham avtomat tabiiy tarzda namoyon bo'la boshlaydi.

Mutolaa texnikasini shakllantirishda o'qituvchining vazifalari quyidagilardir:

Nutqiy birlikning grafik belgilari va uning ma'nolari o'rtasidagi mutanosiblikni o'rnatishi zarur.

Nutqiy birliklarni bosqichma-bosqich oshirib borishi(so'z, sintagma yoki xatboshi) va o'quv kursining birinchi bosqichi yakuniga qadar o'rganuvchida sintagmani shakllantira olish qobiliyatini rivojlantirishi kerak.

Mutolaa qobiliyatini me'yorlashtirish(o'qish tempi, urg'uni to'g'ri qo'yish, pauza va intonatsiya)lozim

Mutolaa mexanizmi usulida o'qishning ham ikki turi mavjud: Ichki o'qish (jim) va Tashqi o'qish(baland ovozda). [3] Birinchi shakli ichki shakli asosan monolog shaklida o'z o'zi bilan amalga oshiriladi. Tashqi o'qish esa diolog shaklida bo'lib axborotni uzatishdan iborat va bu jarayon bevosita baland ovozda o'qiladi. Bu jarayon o'quv sharoitiga amalga oshiriladi va ovozi baland qilib o'qish esa yuqori samara beradi. Psixolingvist olimi Solovyova quyidagi jadvalni keltiradi:

	Boshlang'ich bosqichda	O'rta bosqichda	Yuqori bosqichda
ICHKI O'qish(ovoz chiqarmasdan)	10%	50%	90%
Tashqi o'qish (baland ovozda)	90%	50%	10%

Solovyovaning fikricha, boshlang'ich bosqichda o'rganuvchi ovoz chiqarmasdan o'qishdan ko'ra ovoz chiqarib baland ovozda o'qish afzalroqdir. Ovoz chiqarib o'qish nafaqat ko'nikmani rivojlantiradi, balki yetarli darajada nazorat gipotezasidan kelib chiqib o'z o'zini boshqarish qobiliyatini shakllantiradi. Agar boshlang'ich bosqichda nutqni chiqarish uchun tashqi o'qishdan foydalanilmasa, o'rta bosqichga kelib nutqda kamchiliklar kuzatiladi. Shu bilan bir qatorda o'rta bosqichda o'qishning ikkala turi bir xil tarzda olib borilishi kerak chunki aynan shu paytda o'rganuvchining aksenti(talaffuz) o'qish texnikasiga ta'sir qiladi[4].

Yuqori bosqichda ichki o'qish samarali hisoblanadi chunki u o'rganuvchi uchun ko'p ma'lumotlarni olish manbasi bo'lib xizmat qiladi. Bu paytda o'rganuvchining nutqi yetarli darajada shakllangan bo'ladi, lekin bu degani tashqi o'qishni ham tashlab qo'yish kerak emas, chunki aksentdagi muammolar davom etadi. Bu bosqichda tashqi o'qishni aqliy qobiliyat, argumentatsiya qilish , mustaqil fikrlashga qaratilgan bo'ladi.

Boshlang'ich bosqichda mutolaa texnikasini rivojlantirish uchun quyidagi mashqlar tavsiya etiladi:

Yod olingan maqol, tez aytish, she'r va kichik hajmli dialoglarni ovoz chiqarib o'qish

Bosh kataklarni qoldirilgan harflar bilan to'ldirish

Matndagi so'zlarni ma'noviy guruhlariga birlashtirish

Matndan sinonim va antonimlarni topish va ularni izohlash

Matndagi bosh qoldirilgan joyni ma'no jihatidan to'g'ri keladigan so'zlar bilan to'ldirish

Matnni vaqt belgilab o'qish

O'qituvchi ortidan matndagi gaplarni takrorlash

Matndan savollarga javob topish

Ajratilgan gaplarni izohlab, uni davom ettirish

Misol tariqasida berilgan gaplarni matndagi gaplarning ma'nosidan kelib chiqish bog'lash [5]

Mustaqil mutolaa katta hajmli voqeylikka ega bo'lgan qiziqarli matnlarni o'qishdan boshlanadi. Boshlang'ich bosqichda mutolaa texnikasini rivojlantirish bilan birga mutolaaning turli texnologiyalari va mustaqil ishlash(o'qish) malakasi shakllanadi. Ushbu bosqichda quyidagilarni o'rganish mumkin:

Lug'at bilan ishlash

Matnga havola va izohlar berish

Matnni interpretatsiya va transformatsiya qilish

Berilgan topshiriqlarni bajarishda rol o'ynamaydigan qismlarni tashlab ketish

Tadqiqot metodologiyasi. Ikkinchi tilni o'rganish metodikasida quyidagi mutolaa turlari ajratiladi:

Yuzaki tanishuv (skimming)- matn bilan yuzaki tanishib chiqish (matnning asosiy g'oyasini, mavzusini aniqlash).

Matnni lug'atsiz, berilgan savol yoki umumiy mazmunini tushunish maqsadida o'qish;

matn: 10 % gacha notanish so'z bo'lgan ilmiy-ommabop, ijtimoiy-siyosiy, maxsus badiiy matnlar;

matn mazmunini chet tilida yoki ona tilida so'zlab berish, paragraflarni nomlash, test topshirish.

Ko'z yugurtirib o'qish:

matn mazmuni xususiyatlarini aniqlash;

zarur axborotni matndan topish;

so'z (matn) ma'no mazmunini kontekst asosida fahmlab olish;

matndagi birlamchi (asosiy) ikkinchi darajali axborotni ajratish;

matn kalit so'zlarini ajrata olish;

matn qismlariga sarlavha qo'yish.

Sinkichlab o'qish (Scanning)- matnni sinchiklab ko'rib chiqish, o'rganish (matndan aniq ma'lumot qidirish)

matnni asosiy axborotni ajratib olgan holda mazmunini to'liq va aniq tushunib o'qish.

lug'atdan foydalanib 1600 bosma belgili matnni 1 akademik soatda o'qish va tarjima bilan shug'ullanish.

Bizga ma'lumki, metodikada matn ikki turga ajratiladi :

Ta'lim matni. Bunday matnlar asosan maktab darsliklari uchun yaratilgan ta'limiy, odob axloq va madaniy m'anaviy mavzularga qaratilgan yoki mavzudan kelib chiqqan holda o'quvchilarga fan yuzasidan bilimlarni egallashlari uchun tuzuladigan matn hisoblanadi.

Autentik matnga til tashuvchilari tomonidan ta'lim berish maqsadida yaratilmagan faqatgina til o'rganish maqsadida yozilgan, ma'lum maqsadga yo'naltirilgan yozma matnlarga aytiladi. Autentik matnlar tabiiy leksika va grammatik shakl, nutq birliklarining vaziyatga mos ravishda ishlatish uchun foydalaniladi. Hozirga kunda til o'rgatish jarayonida autentik ruhdagi matnlardan foydalanish ko'paymoqda. Ya'ni autentik matn yordami bilan o'rganilayotgan tilning muhitidan uzilgan ravishda ham uning tabiiy til vaziyatlarida kommunikatsiyaga kirishish usullari va madaniyatini o'rgatish mumkin. O'rgatish jarayonida autentik matndan foydalanmaslik o'rganilayotgan til egasi bilan muloqotga kirishganda tushunmovchiliklar kelib chiqishiga sabab bo'ladi. [6]

Tahlil va natijalar. Mutolaada matn bilan ishlash sistemasi. Har qanday matn bilan ishlashda uchta asosiy ish bosqichi mavjud: matn oldi, matn va matndan keyin. Matndan keyingi bosqich faqatgina matn o'qish qobiliyatini shakllantirish vositasi sifatida emas, balki og'zaki yoki yozma tilida samarali ko'nikmalarini rivojlantirish uchun taqdim etiladi.

Matn oldi bosqichining maqsadi- birinchi navbatda o'qish uchun nutq malakasini aniqlash va shakllantirish bo'lib:

O'rganuvchining bilim darajasidagi mantlarni tanlash.

Imkon bo'lsa, til va nutq qiyinchiliklarini kamaytirish.

Mashqlar va vazifalar.

Mavzuga ko'ra, o'rganuvchilar quyidagilarni aniqlashlari mumkin:

1. Sarlavha bilan ishlash.

Matn mavzusi;

Unda ko'tarilgan masalalar ro'yxati;

Kalit so'zlar va ifodalar.

2. Muallif nomi bilan bog'langan ma'lumotlardan foydalanish.

Ushbu matn qaysi janrga tegishli bo'lishi mumkin?

Sizningcha, asosiy qahramon (kasb, fuqarolik) kim bo'ladi?

Qayerda va qaysi vaqtda sodir boladi?

3. Mavjud ilustratsiyalarga asoslangan holda matn mavzusiga doir taxminlarni shakllantirish.

4. Yangi so'z bilan tanishib chiqish va matnning mavzusini olish.

5. Matni birinchi xatboshini ko'rib chiqish va ma'nosini aniqlash

6. Matn o'qilgach, taklif qilingan savollarga javob berishga harakat qilish.

Matn bilan ishlash bosqichining maqsadi- turli til qobiliyatlari va nutq qobiliyatlari shakllanish darajasini nazorat qilish.

Tegishli malakalarni shakllantirishni davom ettirish.

Mashqlar va vazifalar.

1. Topish / tanlash / o'qish / aloqa qilish:

Berilgan savollarga javob berish;

Bayonlarning to'g'riligini / noto'g'riligini tasdiqlash;

Har bir xatboshi uchun tegishli sarlavha tanlash;

Matndan tushgan tegishli jumlani aniqlash;

Hodisa ko'rinishining / joylashuvining ta'rifi / kimnidir biror narsaga aloqasi.

2. Tasavvur qilish:

Kontekstda so'z yoki so'zlarning ma'nosi haqida;

Tavsiya etilgan tarjimalar orasidan ajratib ko'rsatilgan so'zga ma'no jihatdan eng muqobilini tanlash;

Matnning ikkinchi qismida / keying qismida voqealar qanday rivojlanishi.

Matndan keying bosqichning maqsadi- matni gapirish va yozishda ko'nikmalarini rivojlantirish uchun til va nutqning tarkibiy sifatida foydalanish.

Mashqlar va vazifalar.

1. Ayblovlarni inkor etish yoki ular bilan kelishish.

2. Buni isbotlang ...

3. Belgilash uchun ...

5. Ushbu iboralardan qaysi biri bilan mos bo'lmasligini aytish.

6. Uning asosiy g'oyalarni ta'kidlab, matnning rejasini tuzish.

7. Matn holatiga asoslanib, o'z matningizni boshqa janrda yozish.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytganda Mutolaa...

tanishuv o'qish, ko'z yugurtirib o'qish va sinchiklab o'qish ko'nikma va malakalarini rivojlantirish;

xat-xabar, yozishmalar va elektron pochta o'qish; maxsus materiallarni o'zida aks ettirgan autentik matnlarni o'qish;

maxsus so'z va terminlarga ega matnlarni, ilmiy va kasbga oid adabiyotlarni, elektron manbalar va matbuot materiallarini o'qish.

ADABIYOTLAR

1. Alimov Sh. Chet tili o'qitish metodikasi. Andijon 2007.B-2
2. SakayevaL., BaranovaA. Методика обучения иностранным языкам, Kazan 2016.
3. Adrian Dorff. Teach English. A training course for teachers. Cambridge. University Press 1988.
4. SakayevaL., BaranovaA. Методика обучения иностранным языкам, Kazan 2016.
5. Леонтьев А. А. "Психолингвистика". Ленинград 1967.
6. Гез А.И. и др. Методическая обучения иностранным языку в средней школе. ,, Высшая школа ,, 1982.